

Doodstil

*Dood en begraven
in Groningen*

Een persoonlijk grafmonument

Een gesprek met Marjo Többen helpt bij de rouwverwerking'

Paul de Kuyper

Beeldend kunstenaar Marjo Többen (1955)

uit Niebert ontwerpt en maakt al ruim twaalf jaar grafmonumenten die op de persoon zijn toegesneden. In het begin deed ze

dat samen met haar toenmalige partner Ronald Medema, vanaf januari 2002 runt ze zelfstandig het bedrijf Artalon Gedenkbeelden. 'Elk grafmonument is uniek'.

'Toen mijn zoon een jaar of negen was en ik met hem een begraafplaats op liep om enkele van mijn werken te bekijken, vroeg hij me of alle mensen die daar lagen familie van elkaar waren. Hij vond dat bijna alle graven op elkaar leken, terwijl hij opgegroeid was met het idee dat iedereen een eigen grafmonument krijgt. Hij wist niet dat die traditionele grafstenen eigenlijk als 'normaal' golden en dat de monumenten die zijn ouders maakten uitzonderingen waren.'

Een half opengeslagen granieten boek voor een doctor in de Engelse letterkunde, een kleurrijke vlieger voor een levenslustige tienjarige jongen of een amethist en bronzen bal voor de directeur van een sportcentrum.

Voor Többens zoon was het gewoon dat iedereen een uniek grafmonument krijgt, maar voor veel mensen is het dat nog niet. 'Het is pas een ontwikkeling van de laatste twaalf à veertien jaar dat de persoonlijke grafmonumenten in opkomst zijn. In de samenleving wordt het taboe rond de dood steeds kleiner. De mensen zijn minder bang voor de dood en er kan steeds opener over gepraat worden. Tot tien jaar geleden was het allemaal nog zo zakelijk en afstandelijk. In de westerse wereld mogen we nauwelijks onze emoties laten zien, maar onder invloed van andere culturen zijn we de laatste jaren veel expressiever geworden. Vroeger waren de mensen veel harder, toen moest je sterk zijn en gewoon

*Het opbouwen
van het skelet
voor het bootsen
(met klei)
van een boeg
van een schip*

doorgaan. Nu mag je meer je emoties tonen en wordt de dood dus persoonlijker. Ik denk dat dat de rouwverwerking bevordert.'

Uit het hart

Min of meer toevallig is Marjo Többen in 1993 als beeldend kunstenaar in de wereld van de bijzondere grafmonumenten beland. 'Toen mijn schoonvader overleed, stelde mijn ex-partner voor om samen een monument voor zijn vader te maken. Ik wist toen nog niks van graven, maar met zijn tweeën hebben we een monument ontworpen. Het werd een liggende, ruwe granieten steen waarvan een deel rechtop is geplaatst. Na de plaatsing op zijn graf kregen we heel veel enthousiaste reacties van mensen die het monument hadden gezien en via de

Groningse uitvaartverzorgster Nellian Dijkema werden we aangemeld bij het Netwerk Uitvaartvernieuwers in Utrecht.' Opeens kregen Marjo Többen en Ronald Medema opdrachten van mensen die hun grafmonument hadden zien staan en ook iets bijzonders wilden. 'We waren helemaal verrast door die reacties want het was echt iets dat we uit ons hart hadden gemaakt.'

In het begin kwamen er één à twee verzoeken per jaar om een grafmonument te ontwerpen. Sinds 2002 werkt Többen alleen en tegenwoordig is ze met meerdere opdrachten tegelijk bezig. Alle monumenten die ze maakt zijn uniek. 'Ik neem naar een eerste bezoek altijd mijn boek met foto's mee om te laten zien wat er allemaal mogelijk is. Er zijn dan wel eens mensen die een foto aanwijzen en dan zo'n zelfde gedenkbeeld willen. Dat kan niet, zeg ik dan, want dat grafmonument bestaat al voor iemand anders.' De meeste nabestaanden die de beeldend kunstenaar benaderen, komen trouwens juist omdat ze iets persoonlijks willen. 'Iets dat niemand anders heeft en dat kenmerkend is voor de overledene.'

Voetafdrukjes

'Sommige mensen weten precies hoe het monument voor hun overleden familielid eruit moet komen te zien, maar er zijn ook mensen die mij helemaal de vrije hand

geven in het ontwerp.' Tijdens de eerste afspraak spreekt Többen daarom uitgebreid met de partner en de kinderen van de persoon die is overleden. 'Zo probeer ik erachter te komen wat voor iemand de overledene was en wat zijn belangrijkste eigenschappen waren. Met die essentiële kenmerken ga ik dan een ontwerp maken en daarom vraag ik de nabestaanden ook altijd naar welk materiaal hun belangstelling uitgaat. Iedereen denkt bij een grafmonument al snel aan een traditionele steen en dan willen ze graag een combinatie met glas omdat ze dat zo bijzonder vinden. Heel veel mensen weten echter niet dat een monument ook van brons gemaakt kan worden.'

Als ze zich een beeld heeft gevormd van de overledene en de wensen van de familie kent, kan Többen aan het werk. 'Na een maand presenteer ik dan een ontwerp in de vorm van een schaalmodelletje en als de nabestaanden daarmee akkoord gaan, ga ik het uitvoeren.' Het monument wordt niet alleen toegesneden op de persoon, maar vaak probeert de Groningse kunstenaar het nog een slag persoonlijker te maken. In een gedenkteken voor een doodgeboren baby komen dan bijvoorbeeld de voetafdrukjes van het kindje te staan en bij de bronzen bal voor de directeur van het sportcentrum zijn later nog zijn eigen in brons gegoten voetbalschoenen geplaatst.

'Dwars op het graf', begraafplaats de Stille Hof, Hoogezand, graniet en glas.

'En dit vierjarige meisje kon net haar eigen naam schrijven, dus hebben we die in haar eigen handschrift in het monument geschreven', vertelt Többen terwijl ze door het dikke fotoboek met gedenkbeelden bladert.

Rouwverwerking

Eveneens bijzonder is dat de nabestaanden zelf mee kunnen werken aan het monument voor hun familielid. 'De bewerking van steen, roestvrij staal en glas laat ik door gespecialiseerde bedrijven doen. Ik coördineer dat en ik ben er gedurende het hele proces steeds bij, maar de uitvoering is bij een specialist in betere handen. Voor het bronswerk boetseer ik eerst alles in klei en was en bij die materialen is het mogelijk dat de familie zelf een fysieke bijdrage levert aan het grafmonument.' De nabestaanden komen dan naar haar atelier, een verbouwde paardenstal naast Többens boerderijwoning net buiten Niebert. 'Ik maak de grote grondvorm en dan komen zij hier een dag werken om samen met mij met was te boetseren. De meeste mensen ervaren die mogelijkheid om het monument deels zelf te maken als heel fijn. Soms merk je in het begin nog wat angst of terughoudendheid, maar later zijn ze blij dat ze het hebben gedaan. Doordat je zelf met

het monument bezig bent, werkt het voor velen bovendien als een versnelling in het rouwproces.'

Als zes maanden tot een jaar na het eerste oriënterende gesprek het monument op het graf geplaatst kan worden, krijgt Többen vaak een complimentje van de nabestaanden. 'Dan zeggen ze dat het precies is geworden wat ze bedoelden, net alsof het iets is dat van henzelf is. En ik zeg ze dan ook dat dat zo is, want in feite hebben ze het zelf gemaakt. Vaak hebben ze meegeholpen met het boetseren, maar in alle gevallen zijn de opdrachtgevers er vanaf het eerste moment bij betrokken. Ze delen hun gevoelens met mij en leveren de ideeën aan. Ik giet alles in een vorm en zet soms eigenlijk alleen maar de puntjes op de i. Sommige mensen vinden mij daarin te bescheiden, maar het is wel zo. Alles gebeurt in overleg met de nabestaanden en we bepalen uiteindelijk gezamenlijk hoe het monument eruit komt te zien. Tijdens het maken van een monument loop ik eigenlijk samen met de opdrachtgever een stuk op, een heel intiem stuk.' En daarom weet Többen ook dat de bijzondere grafmonumenten die zij maakt veel meer zijn dan iets persoonlijks dat bij de overledene hoort. 'Het ontwerpproces is een heel belangrijk onderdeel van de rouwverwerking.'